

İstanbul Sahillerinde “Kayıkla Bir Cevelan”

Ahmet Koçak

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İstanbul sadece iki kıtayı birbirine bağlamasıyla değil, Bizans ve Osmanlı gibi dünyanın en uzun ömürlü birkaç imparatorluğundan ikisine asırlarca başkentlik yapmış olmanın yanı sıra, farklı medeniyetleri de bünyesinde barındırması açısından büyük bir öneme sahiptir. İstanbul’un kültürel birikimi edebî eserlere de yansımıştır. Gerek Divan Edebiyatı’nda gerekse Yeni Türk Edebiyatı’nda İstanbul üzerine pek çok şiir, hikâye, roman, deneme ve hatırat türünde eserler kaleme alınmıştır. Tarih içerisinde Doğu’dan ve Batı’dan/Avrupa’dan İstanbul’a seyahat eden pek çok seyyah-yazar İstanbulla ilgili gözlemlerini ve düşüncelerini seyahatname/gezi yazısı türündeki eserleriyle yansıtmaya çalışmışlardır.

Türk Edebiyatı’nın önemli simalarından “hâce-i evvel” lakaplı Ahmet Midhat Efendi, bu alanda biri Avrupa’ya seyahatini konu alan *Avrupa’da Bir Cevelan* (1307/1891) ve diğeri Beykoz’dan başlayıp İzmit Körfezine kadar uzanan bir kotra gezintisini anlatan *Sayyadâne Bir Cevelan* (1309/1893)¹ adıyla iki önemli eser kaleme

.....

1 Ahmet Midhat Efendi, *Sayyadâne Bir Cevelan*, İstanbul: Kırk Ambar Matbaası, 1309/1892.

almıştır.² O, Mehmet Emin'in *İstanbul'dan Asya-yı Vustâ'ya Seyahat* (1295/1879)³ adlı eserine yazdığı önsözde Osmanlıların başka milletlere oranla seyahatname türüne az değer verdiklerinden yakınıdır. Seyahate çıkanların da seyahatten çok eğlence hayatını aktardığını, hatta çoğunun eser bile yazmadığını söyler.

Türk Edebiyatı'nda bugüne kadar üzerinde hiç çalışılmamış, bu yüzden pek bilinmeyen isimlerden birisi de Yenişehirizâde Halit Eyüp'tür. Genç yaşta hayata veda eden Yenişehirizâde Halit Eyüp, kayınpederi Ahmet Midhat Efendi'nin yukarıda bahsedilen *Sayyadâne Bir Cevelan* eserinin bir nevi tamamlayıcısı olarak, bu kez onun tam tersi istikametinde Beykoz'dan başlayıp Anadolu feneri'ne, daha sonra Karadeniz kıyısındaki Riva'ya ve yine oradan kayıkla, ırmak yoluyla üç saat ilerdeki Bozahane köylerine kadar arkadaşlarıyla birlikte yaptıkları geziyi, seyahat türünde yazmış olduğu *Kayıkla Bir Cevelan* (1317/ 1901) adlı eserinde anlatır.⁴

Bu çalışmayla hem *Kayıkla Bir Cevelan* müellifi Yenişehirizâde Halit Eyüp, hem de onun kaleme aldığı bu seyahatname ilk defa tanıtılmış olacaktır.

Giriş

Oswald Spengler "Dünya tarihi, şehirli insanın tarihidir" der. Bu şehir, dünya üzerinde iki kıtayı birbirine bağlayan Boğaz'ın iki yakasında kurulmuş, büyük medeniyetlerin merkezi olmuş, Hz. Peygamberin fethini müjdelediği bir şehirse, durum çok daha önemli bir mahiyet kazanır. Bu kutlu şehir üzerine Türkler kadar, Avrupalı edebiyatçılar, tarihçiler ve seyyahlar da birbirinden değerli ve özgün eserler kaleme almıştır. Tarih içerisinde Doğu'dan ve Batı'dan/Avrupa'dan İstanbul'a seyahat eden pek çok seyyah - yazar İstanbul'la ilgili gözlemlerini ve düşüncelerini seyahatname/gezi yazısı

.....

2 Orhan Şaik Gökyay'a göre yurt içinde yurt için gezilerini anlatan ilk örnektir (Orhan Şaik Gökyay, "Türkçe Gezi Kitapları", *Türk Dili (Gezi Özel Sayısı)*, S. 258, Mart 1973, s. 463).

3 Mehmet Emin, *İstanbul'dan Asya-yı Vustâ'ya Seyahat*, İstanbul 1295/1878.

4 Gökyay, *a.g.m.*, s. 463.

türündeki eserleriyle yansıtmaya çalışmışlardır. İşte on dokuzuncu yüz yılın sonlarında İstanbul Boğaziçi'nde Riva ve çevresine kayıkla yapılan bir seyahati kaleme alarak Türk edebiyatına önemli bir eser kazandıran Ahmet Midhat Efendi'nin damadı Yenişehirizâde Halit Eyüp bunlardan birisidir.

Unutulmuş Bir İsim: Yenişehirizâde Halit Eyüp

Yenişehirizâde Halit Eyüp bugüne kadar üzerinde müstakil olarak çalışılmamış, biyografisi tam olarak yazılmamış, dolayısıyla pek çok isim gibi unutulmuş ve araştırmacıları bekleyen edebiyatçılarımızdandır.

Sultan Abdülhamit döneminde İzmir'de ve İstanbul'da eserler neşreden Halit Eyüp, İzmir Karşıyaka Duyûn-ı Umumiye Memuru Yenişehirizâde Hacı Mustafa Efendi'nin oğludur. İzmir'in eski ve tanınmış ailelerinden birine mensup olan Yenişehirizâde Mehmet Halit Eyüp, 1873 (h.1289, r.1288) yılında İzmir'de doğmuştur. Önce sıbyan mektebine, ardından İzmir Mekteb-i Rüşdiyesi'ne devam etmiştir. 13 Ağustos 1896 (1 Ağustos 1306) tarihinde İzmir Mekteb-i Rüşdiyesi'nden aliyü'l-a'la derecesiyle şهادetname olarak mezun olmuştur.⁵

Hakkında "Türkçe okur yazar" kaydı bulunan Mehmet Halit Eyüp, daha sonra özel hocalardan dersler almıştır. Daha 19 yaşlarında Arapça, Farsçanın dışında Fransızca ve İngilizceyi de öğrenmiştir.⁶

13 Temmuz 1896 (1 Temmuz 1312) tarihinde 25 yaşında Maliye Hukuk Müşavirliği Kalemi Müsevvitliği'ne tayin olmuştur.⁷

.....

5 BOA. (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi), DH.SAİD., 78/379, (29 Zilhicce 1289/27 Şubat 1893). Mehmet Halit Eyüp'ün Sicili. Ayrıca Bkz, Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. 182. Bu çalışma da Halit Eyüp'ün doğum tarihi olarak 1877 yılı olarak verilmiştir. Ancak, sicilinde doğum tarihi 1873 yılıdır. Ayrıca Mehmet olan bilinmeyen bir ön adı da vardır.

6 İbnü'l-Emin Mahmut İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 789.

7 BOA., DH.SAİD., 78/379.

Böylece İzmir'den İstanbul'a gelmiştir. İbnü'l-Emin Mahmut Kemal'e göre ise Mahmut Esat Efendi Maliye Nezareti Hukuk Müşavirliği'ne tayin edilince Yenişehirliyi de beraberinde İstanbul'a getirmiştir.⁸

Mehmet Halit Eyüp Efendi, 13 Ağustos 1896 tarihinde İstanbul Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'ye başlamıştır.⁹ Aynı memurluk görevinde çalışmaya devam etmiştir.¹⁰ Tahsilini tamamlayıp tamamlamadığı hakkında resmi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak Huyugüzel, onun İstanbul'da Mekteb-i Hukuk'u bitirdiğini kaydeder.¹¹

İstanbul'da Ahmet Midhat Efendi'ye damat olan Halit Eyüp, Baba Tahir'in çıkardığı *Malumat ve Servet* dergilerinde yazarlık yapmıştır. Genç yaşta yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak 7 Şubat 1902 (28 Şevval 1319) yılında İstanbul Beykoz'da vefat etmiştir. Kabri Beykoz Kabristanı'ndadır.¹²

İstanbul'a gelmeden önce İzmir'de Nisan 1894'te *Hizmet*'te yazmaya başlayan Mehmet Halit Eyüp, daha sonra *Ahenk*'te de yazılar kaleme alır. Burada yazdığı yazılar ilerleyen yıllarda, *Alp Dağlarında Temaşa ve Edvar-ı Arz, İslâm ve Fünûn* gibi kitaplarda toplanmıştır.¹³ Halit Eyüp'ün İzmir devresinde *Hizmet* ve *Ahenk* dışında yazılarının yer aldığı başka yayınlar da vardır. İstanbul'da iken İzmir'de yayımlanan *Şule-i Edep* dergisinde Ocak-Ekim

.....

8 İnal, *a.g.e.*, s. 788.

9 BOA., MF.MKT., 349/66, (9 Ramazan 1314/11 Şubat 1897). Seraskerlik tarafından Mekteb-i Mülkiye Müdüriyeti'nden Mehmet Halit Eyüp hakkında bilgi istenmiştir. "Mehmet Halit Eyüp Efendi'nin 1312 yılının Ağustos ayında Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'ye dahil olup, şuan birinci sınıfa devam etmekte olduğu Mekteb-i Hukuk Müdüriyeti'nden bildirilmiştir."

10 BOA., DH.SAİD., 78/379.

11 Huyugüzel, *a.g.e.*, s. 182.

12 İbnü'l-Emin Mahmut İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 788; Huyugüzel, *a.g.e.*, s. 182-183. (Midhat Rebii, "Hasbihal: Sevgili Arkadaşım Halit Eyüp İçin", *Ahenk*, nr. 1670, 13 Şubat 1902; "Vazifelerimizden 21: Veremin İyiliği", nr. 1680, 25 Şubat 1902).

13 Huyugüzel, *a.g.e.*, s. 183.

1897 tarihleri arasında şiir ve hikâyeleri,¹⁴ *Muktebes* dergisinde de Mart-Mayıs 1898 tarihleri arasında fennî ve edebî makaleleri yayımlanmıştır.¹⁵

İstanbul'da kaldığı yıllarda *Malumat* ve *Servet*'in sahibi Mehmet Tahir, diğer adıyla Baba Tahir'in yakınında olmuş, bu vesileyle kendisinin basılan on bir eserinden sekizi onun matbaasında basılmıştır. Huyugüzel'e göre yayımlanan sekiz eserindeki yazıların büyük bir kısmı *Malumat* ve *Servet*'te yayımlanan yazılardan oluşmuş olmalı.¹⁶

*Gutenberg, Fenn-i Tab'in Mucidi*¹⁷, *Alp Dağlarında Temaşa ve Edvar-ı Arz*¹⁸, *İslam ve Fünûn*¹⁹, *Goriller İçinde*²⁰, *Kayıkla Bir Cevelan*²¹ onun eserlerinden bazılarıdır. Eserlerinden ikisi Fransızcadan çeviridir.²² Genç yaşta hayata veda eden ancak yaşadığı zaman dilimine göre oldukça fazla sayılabilecek eserler veren yazarın bu velutluğu, onun bilgi ve birikimine hamledilmiştir.²³ İbnü'l-Emin onun için "Şairlikten ziyade muharrirlikle maruf idi" notunu düşer.²⁴

.....

14 Hatice Harika Nüfusçu, "Muktebes Dergisi Üzerinde Bir İnceleme", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İzmir 2002, s. 18.

15 Nüfusçu, "Muktebes Dergisi Üzerinde Bir İnceleme", s. 14.

16 Huyugüzel, *a.g.e.*, s. 184.

17 *Gutenberg, Fenn-i Tab'in Mucidi*, İzmir 1311 (1894), Hizmet Matbaası, 62 s.

18 *Alp Dağlarında Temaşa ve Edvar-ı Arz*, İstanbul 1315 (1897), Cemal Efendi Matbaası, 47 s.

19 *İslam ve Fünûn*, İstanbul 1315 (1898), Cemal Efendi Matbaası, 102 s.

20 *Goriller İçinde*, İstanbul 1316 (1898), Tahir Bey'in 40 Numaralı Matbaası, 61 s. Malumat Kütüphanesi, Neşreden: Esseyit Mehmet Tahir.

21 *Kayıkla Bir Cevelan* (Köy Mektupçusu takma adıyla), İstanbul 1317 (1899), Tahir Bey 40 numaralı Matbaası, 123 s. Malumat Kütüphanesi, Neşreden: *Malumat* ve *Servet* gazeteleri sahibi Es-Seyyit Mehmet Tahir.

22 Halit Eyüp'ün çeviri eserleri şunlardır: *Bir Sahne-i Cinayet* (Staleau'dan çev.), İstanbul 1319 (1901), Matbaa-i Tahir Bey, 708 s.; *Alp Dağlarında Temaşa ve Edvar-ı Arz*, İstanbul 1315 (1897), Cemal Efendi Matbaası, 47 s.

23 Halit Eyüp'ün eserleriyle ilgili bkz. Ö. Faruk Huyugüzel, *a.g.e.*, s. 184; İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 788-789.

24 İnal, *a.g.e.*, s. 789; Huyugüzel, *a.g.e.*, s. 184.

“Köy Mektupçusu”ndan Haber Var

Yenişehirizâde Halit Eyüp’ün kaleme aldığı *Kayıkla Bir Cevalan*’ın dış kapağına kendi ismi yazarken, içeride eserin muharriri olarak “Köy Mektupçusu” adı kullanılır.

Dört bölüm ve 123 sayfadan oluşan bu seyahatname bir bayram günü Beykoz’dan başlayan ve Anadolukavağı’na ve oradan Riva ve çevresindeki köylere yapılan yolculuğu anlatmaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki Yenişehirizâde bu seyahatnameyi günü gününe not tutarak ve belirli bir plan çerçevesinde yazıya aktarmıştır. Dolayısıyla her bölüm kendi içinde alt bölüme ayrılmış ve başlıklandırılmıştır. Örneğin, birinci bölümde bu seyahate nasıl karar verildiği, kaç kişinin katılacağı, hazırlıklar, hareket zamanı, kayığın durumu ve kayıkçıların kimler olacağı, gezi esnasında görülecek ve uğranılacak yerlerle ilgili genel bilgi verilir. Eserin muhtevasıyla ilgili “Kısa Bir İfade”de şunlar yer alır:

“Köy Mektupçusu’nun karilerine hediye ettiği şu sahifeler uydurma, muhayyel şeyler değildir. Cümlesi harfi harfine doğru bir sergüzeştir. Hikâye olunacak şeyler bir roman kadar tuhaf, eğlenceli oldukları için karilerim bunu düzme bir hikâye sanmasınlar diye şu satırları yazdım. Bu sahifeler bir bayram tatilinde sekiz on arkadaşla geçirdiğimiz bir kayık -ve kısmen de kara- âlemini: Beykoz’dan Anadolufeneri’ne ve oradan Karadeniz Sahili’nde kâin Riva yahut İrva’ya ve oradan yine kayıkla ve nehir yoluyla üç saat ileride vaki Bozahane Karyeleri’ne vuku bulan seyahati ve bu seyahatten saharaları, dağları, dereleri, bayırları yürüyerek aşmak suretiyle icra edilen avdeti hikâye eder.”²⁵

Yenişehirizâde Halit Eyüp’ü bu eseri yazmaya teşvik eden, onu cesaretlendiren isim kayınpederi Ahmet Midhat Efendi’dir. Onun kaleme aldığı *Sayyadâne Bir Cevalan*’ın Beykoz’dan İzmit Körfezine doğru İstanbul’un “bilinmeye şayan civar mevakiinden yarısını” anlatmaktadır.²⁶ Yazarın kendisi ise “Bu mevkilerin diğer yarısını: Beykoz’dan Karadeniz’e ve Karadeniz’den daha üç dört saat ilerilere kadar olan güzel yerleri” kayda almıştır. Eserde Boğaziçi ve İstanbul’un

25 Yenişehirizâde Halit Eyüp, *Kayıkla Bir Cevalan*, İstanbul 1317/1901, s. 3.

26 *Kayıkla Bir Cevalan*, s. 4.

Anadolu cihetindeki yerlerin güzellikleri, o günkü durumları edebî bir üslupla yazıya aktarılır. Şu da hatırlanmalıdır: Ahmet Midhat Efendi'nin *Sayyadâne Bir Cevalan*'a yazdığı önsözün aynısı bu esere de alınmıştır.²⁷ Çünkü Halit Eyüp, eserini Midhat Efendi'nin eserine bir zeyl olarak yazdığını ifade eder.²⁸ Türk edebiyatının "hâce-i evveli" Ahmet Midhat Efendi *Sayyadâne Bir Cevalan*'ın önsözünde, seyahat yapmanın Avrupa'da "spor" kavramı içinde zikredildiğini, bu anlamda Avrupa gazetelerinin hangisinin sayfası açılrsa mutlaka "spor" sernamesi altında birtakım makalât-ı mutavvele"nin görüleceğini, bunları okumanın "hem eğlenceli, hem de faydeli" olacağını söyler. Yine kara ya da deniz seyahatlerinin, yarışların, avcılık gibi eğlencelerin de bu sınıfta değerlendirildiğine işaret eder.

Midhat Efendi "Cezâir-i Bahr-i Sefid'den birisine yüz bin kişi gitmiştir. Bunların ancak birkaçı seyahatnamesini yazmıştır" diyerek seyahatname yazmanın da özellikle Türkler arasında ne kadar az olduğunu vurgular. Yazılan bir seyahatnameden elde edilecek faydanın sadece bilgi edinmek olmadığını, çünkü tarihe ait bilgilerin tarih, coğrafyaya ait bilgilerin de coğrafya kitaplarından okunabileceğini söyler.

Asıl istifade o cevelanı icra eden zatın veyahut zevatın müşahedât-ı vakıasından münhasıl ihtisasâtı, mülâhazâtı olup işte bunlar seyyahın kendi mahsusâtından olmasıyla başka hiçbir kitapta bulunamaz ki okuyup istifade eylemek mümkün olabilsin.²⁹

Avrupa matbuatında "spor" sayfalarının bu kadar ilgiyle okunmasının sebebi spor haberlerinin belli bir hikâyeye içinde sunulmasıdır. Hatta önde gelen gazeteler tarafından mühim ve muteber kişilerin yaptığı sporları takip etmesi için muhabir dahi gönderilir. Osmanlı'da bunları yazabilecek muhabir ve bu yolda yapılan sporlar var"dır. Eksik olan ise "bu muharrirlerimiz ile o kibarımız ve kibar-ı zade-gânımız arasında münasip ve taalluk yok"luğudur.

.....

27 Ahmet Midhat Efendi, *Sayyadâne Bir Cevalan*, s. 2-8.

28 Baki Asiltürk, "Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* volume 4 /1-I Winter 2009, s. 964.

29 *Kayıkla Bir Cevalan*, s. 5.

Seyahat Kararı ve Seyyahlar

Seyahate çıkma düşüncesi Yenişehirizâde Halit Eyüp'ün on seneden beri yakın arkadaşı, "halûk, âlim, âlicenap bir zat" olarak tanıttığı Müderris Said Efendi'ye aittir. Bu iki yakın arkadaş, Anadolu'nun farklı şehirlerinden İstanbul'a gelmiş ve burada tanışmış, yakın dost olmuş insanlardır.³⁰ Bu iki ismin en yakın dostları ise Beykozlu Hamdi Efendi'dir. Yazarın ifadesiyle Hamdi Efendi "zekâ ve irfanına, musahabet-i şatırâne ve hakimânesine cidden meftun ve hayran kaldığımız bir zat-ı muhterem"dir. Beykozlu Hamdi Efendi, her zaman düzenli bir şekilde sabah dört buçukta Beykoz'dan hareket edip beşte Anadoluhisarı'na uğrayarak Kandilli ve Vaniköyü'nden doğru köprüye geçen vapurla İstanbul'a" inen bir devlet memurudur. Hem Said Efendi hem de Halit Eyüp, Hamdi Efendi'nin "güzel sözlerinden faydelenmek için" mümkün olduğunca aynı vapura binmeye gayret ederler.

Seyahate çıkma fikrinin ortaya çıkışı eserin basım yılından (1317/1901) bir yıl öncesine aittir. "Geçen Kurban Bayramı'ndan üç gün evvel" ve bayram üzeri olması hasebiyle bu üç dostun aynı vapurla İstanbul'a inme alışkanlığı sekteye uğrasa da o günlerde yine aynı saatte ve aynı vapurda birlikte olurlar. Birkaç gün sonra bayram olduğu için sohbet de bayram üzerinedir.

Halit Eyüp, 1900'lü Osmanlı İstanbul'unda bayramların nasıl yaşandığına dair düşüncelerini, "Bizim gibi iş güç sahipleri bayram tatilini büyük bir fırsat addederler. Her bayram hava müsait olursa bir tarafa gidip gezmek mutadımızdır" ifadeleriyle açıklar.

"Nisan ayının ortalarına denk gelen" bu bayram için yazar, "Buluttan, rüzgârdan eser olmadığı gibi şikâyet edilecek derecede sıcaklık veya soğukluk da yoktu; tam seyahat, tenezzüh havası idi" ifadelerini kullanarak gezinin gerçekleştiği günün havasından okuyucuyu haberdar eder. Ancak önceden bir plan yapılmadığı ve bayram günlerinin de bu kadar güzel havalarda geçeceği tahmin

.....

³⁰ *Sayyadâne Bir Cevelan*'da da Ahmet Midhat Efendi'nin yakın dostlarından İz... (bu eserde isimler açıktan yazılmamış sadece ilk harfleri verilmiştir.) Efendi'nin teklifiyle seyahat fikri oluşur (Ahmet Midhat Efendi, *Sayyadâne Bir Cevelan*, s. 8).

edilmediği için seyahate çıkılması önceden konuşulmamıştır. Bayramın iki, üç günü bayram ziyaretlerine ayrılmış, daha sonrası için ise, Hisar kıyılarında birkaç arkadaş kendilerince dolaşmayı tasavvur etmişlerdir. Hatta bu yüzden Said Efendi, bayramın ikinci günü ve gecesi için İstanbul'dan bazı arkadaşlarını Beykoz'a davet etmiştir.

İlk olarak seyahate çıkma fikri Hamdi Efendi'den gelir. Vapurda beraber seyahat ederken arkadaşlarına yaklaşan bayram için bir gezi planlarının olup olmadığını sorar, "hayır" cevabını alınca: "Doğrusu ben hem havanın güzelliğinden, hem de bu dört günlük tatilden bil-istifade *kayıkla bir cevelan* yapmak niyetindeyim..."³¹ şeklinde kendi fikrini açıklar. Onun iki yakın dostu, Said ve Halit Eyüp Beyler de bu düşünceye katılırlar.

Hamdi Efendi, seyahatin genel çerçevesini de şöyle çizer:

Niyetim bununla Anadolu feneri'ne kadar gitmek, orada birkaç gün için ayrıca bir hane tutmak; canım isterse kara avı, deniz avı yapmak. Sıkılırsam Karadeniz sahilindeki köylerden birine mesela Riva'ya yahut daha âlâsı Riva Nehri'nin üç saat yukarısındaki Bozahane Köyü'ne kadar gitmek velhasıl dört gün enine boyuna, ferç ve fehur gezmek; şehirden, gürültüden, dağdağadan uzak, sakın, düşüncesiz ve tabii bir ömür geçirmek.³²

Hamdi Efendi'nin bu güzel planına Said Efendi, bayramın ikinci günü için "tehiri kabil olamayan davetleri" olduğundan ancak üçüncü gün dahil olabileceğini söyler.

Onları nerede bulabileceğiyle de ilgili Hamdi Efendi şu açıklamayı yapar:

"- Bu pek kolay. Biz bayramın birinci günü -beni göstererek- Ha... dahi beraber olduğu halde Beykoz'dan kayığımıza biner, doğru Fener'e çekeriz, o geceyi orada kiralayacağımız hanede geçiririz. İkinci günü şayet uzaklarda bir cevelan edecek, faraza Bozahane'ye kadar gidecek olsak bile size bir tezkire bırakarak gittiğimiz yeri haber verir ve hatta o gün Fener'de bulunmaya da son derecede gayret ederiz." diyerek seyahati kesinleştirirler.

.....

³¹ *Kayıkla Bir Cevelan*, s. 13.

³² *Kayıkla Bir Cevelan*, s. 13.

Bu üç dost geziye katılmasını istedikleri diğer bir ismin Kazım Efendi olmasını isterler. “Zira bu gibi zevkinden müştereken istifade edilecek olan cevelanlarda, tenezzühlerde bizden başka iki kişi daha bulundurmamak lazım gelirse bunlardan birincisi mutlaka Kâzım Efendi, o muhterem hâlisü’l-cenan hocamız olmak icap eder.” Kazım Efendi’yi de haber etme vazifesini Hamdi Efendi almıştır. Hamdi Efendi vapurdaki karardan bir gün sonra Kazım Efendi’ye bir tezkire yazarak onu da kayıkla cevelana davet eder.

Seyahate Hazırlık ve İlk Gün

Halit Eyüp tıpkı Ahmet Midhat Efendi gibi konuya girerken nasihat babında cümleler kurmayı ihmal etmez. Örneğin, “Mükemmelen ve muntazaman icra edilmek istenilen seyahatlerde en birinci derecede düşünülecek cihet-i levazım-ı seferiyenin kâffesini en küçük teferruatına varıncaya kadar tertip eylemektir” gibi. Bunların ne olduğunu detaylandırır. Seyahate katılacakların halleri yani mizaçları, gidilecek yerlerin şartları, hava durumuna göre malzeme alınması, yiyecek içecek alınması gibi tedbirlere vurgu yapar ve bunlara uyulmadığı zaman “safa ve lezzet yerine cefa ve meşakkat” görüleceğini belirtir.

Seyahate Barba’nın (Temo) on kişiyi barındırabilecek üç çift büyük kayığıyla çıkılacaktır. Bu arada *Sayyadâne Bir Cevalan*’da Ahmet Midhat Efendi ve diğer üç arkadaşının Beykoz’dan İzmit Körfezi’ne doğru bir kotra ile seyahate çıktığı hatırlanmalıdır.³³ Seyahatin idaresi, bilgi ve tecrübesi dolayısıyla Beykozlu Hamdi Efendi’ye aittir. Hamdi Efendi öteden beri bu çevrede maharetiyle bilinen Beykozlu Yaver Efendi’yle arife günü konuşarak onu bu işte görevlendirir. Yaver Efendi bu üç dört günlük gezi için mükemmelen bir liste hazırlar. Alınacak eşyalar listesinde neler yoktur ki:

Hafif yatak yorgan takımları, müteaddit seccadeler, yağmurluklar, kahve, çay takımları, iki adet dürbün. Bol kibrit, her nev balık âlâtı: Tekir ağları, saçma ağı, parakata, sayd-ı berrî takımını çifteler, her türlü saçma ve kurşun ile doldurulmuş hartuçlar, Arnavut, yatağan bıçakları,

.....

33 Ahmet Midhat Efendi, *Sayyadâne Bir Cevalan*, s. 3-28.

hançer, kama, revolver, kuş için zağar ve tavşan gibi dağ şikârları için kopay velhasıl bu cevelan için lüzumu olan her şey hazırlanmış

tır.

Kumanya olarak ise, fazla bir şey alınması düşünülmez. Çünkü plan gereği Fener'de muntazam bir konakta kalınacaktır. Ancak her ihtimale karşı, "yolda yenilmek için- üç kıyye ekmek, bir miktar peynir, on beş yirmi lop yumurta, bolca tuz, biber ve her ihtimale karşı alınmış iki kıyye pirinç, iki okka âlâ tereyağından bir binlik zeytinyağıyla kahve, şeker, çay, mum vesair" alınır.

Beykoz'dan Hareket

Bayramın birinci günü, önce Hisar'dan vapura binilerek saat altı buçukta Beykoz'da Hamdi Efendi'nin sahilhanesine ulaşılır ve orada hazırlanmış olan kayığa binilerek seyahate başlanır. Burada Hamdi Efendi ile beraber iki oğlu İbrahim ve Süleyman, Yaver Efendi ve diğer iki kayıkçı Prosperin ile kardeşi Peti de vardır. Alaturka saatle tam yedide Beykoz'dan yola çıkılırken hava gayet açık, yelken açmaya uygun şekilde lodos esmektedir. Yelkenleri şişirecek derecede rüzgâr esmediği için yolculuğun başlangıcında "himmet, kuvvet ve gayret pazuya kalmış"tır. Burada dümende Hamdi Efendi vardır.

Ahmet Midhat Efendi'nin bir Akdeniz seyahatini konu alan çift sütun üzerine yazılmış 727 sayfalık *Ahmet Metin ve Şirzat* romanında gemi yapımı, şekilleriyle ilgili geniş bilgi ve resimler vardır.³⁴ Burada da Halit Eyüp'ün seyahate çıkılan kayıkla ilgili benzer bilgiler verdiği görülür. Seyahate çıkılan kayık, Amiral Temo'nundur. Uzunluğu on metre, kış güverte üç kişinin yan yana oturabileceği kadar geniştir. Temo, Beykoz'un muhterem bir denizcisidir. İki oğlu Prosperin ve Peti babaları gibi "kaviyyü'l-bünye" gemicilerdir. Temo ailesi geçimini denizcilikle sağlamaktadır. Kayıkçılar Prosperin ile Peti'de "Diğer birçok kayıkçılarda görülen haşin bir çehre, her

.....

34 Akdeniz'e yapılan bir seyahati anlatan romanda Ahmet Midhat Efendi, gemi yapımı, geminin denizde batmadan nasıl durduğu, geminin dengesi ve gemi inşaatıyla ilgili on tane gemiyle ilgili şekil koymuştur (Ahmet Midhat Efendi, *Ahmet Metin Şirzat yahut Roman İçinde Roman*, İstanbul: Tercüman-ı Hakikat Matbaası, 1309, s. 13, 16, 17, 41, 52, 53, 58, 69).

birinden mana-yı ihanet akan vahşi nazarlar, bir tavr-ı muannidâne ile çatılmış kaşlar bu iki namuslu kayıkçılarda” görülmez.

Aslında Hamdi Efendi'nin de kendisine ait gezinti kayıkları vardır. Ancak Temo'nun kayığı daha narin yapılı ve özellikle daha dar ve ensiz olduğundan hem yolcuların rahat etmesi hem de Karadeniz'de çıkması muhtemel fırtınalara karşı daha ziyade mukavemete elverişli bulunmak hasebiyle tutulmuştur.

Kayıkla cevelan, bir gezinin ötesinde anlamlar barındırır. Nitekim yolda bir süre sonra Beykoz'un Hünkâr İskelesi önlerine gelindiğinde, “tefekkürat-ı tarihiyeye” götüren bir köşk görerek Nizip Vakası hatırlanır. Yazar, Osmanlı tarihindeki bu hazin olayı, “Vaktiyle Mısır'dan Akka'ya ve oradan Kütahya'ya kadar pâ-yı isyanı uzatıp da Konya'yı bile taht-ı tehdide almış olan düşmanlara karşı Ruslarla ittifak edilip asâkîr-i müttefikenin bizimle birlikte müdafada bulunmak üzere bu mevkilere kadar geldiklerini düşünüyor idik.” şeklinde kayda geçer.³⁵ Pek uzun sürmeyen bu tefekkür Hamdi Efendi'nin kıt'a-i âtiyi okumasıyla nihayet bulur. O mevkide siyah bir taşın³⁶ üzerinde mahkûk ve elyevm mevcut bulunan bu kıtanın kıraati de ispat eyledi ki o sırada düşündüklerimiz yekdiğerinin aynı idi,³⁷ işte o kıt'a:

.....

35 Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'dan kalkarak Anadolu'yu geçip İstanbul'u tehdit etmesi karşısında Rusya'dan istenen yardım ve neticesinde imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması hakkında daha geniş bilgi için bkz. Fatih Ünal, “Ruslar Tarafından 1833'de Beykoz Servi Burnu'na Dikilen Kaya Anıtı ‘Moskof Taşı’” *Türkiyat Mecmuası*, C. 23, Güz 2013, s. 187-205; Kemal Beydilli, “Hünkâr İskelesi Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 18, İstanbul 1998, s. 488-490. Kemal Beydilli, “İmparatorluğun Son Yüzyılında İstanbul”, (ed. Feridun Emecen, Ali Akyıldız, Emre Safa Gürkan), *Osmanlı İstanbulu II*, İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 60-61.

36 1833 Osmanlı-Rus ittifakı hatırasına dikilen abide resimleri için bkz. Muhammed H. Kutluoğlu, *The Egyptian question: 1831-1841: The Expansionist Policy of Mehmed Ali Paşa in Syria and Asia Minor and The Reaction of The Sublime Porte*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, resim, nr. 7-8; Kemal Beydilli, “Hünkâr İskelesi Antlaşması”, (DİA), s. 489.

37 1833 Osmanlı-Rus ittifakı hatırasına dikilen abide resimleri için bkz. Muhammed H. Kutluoğlu, “The Egyptian question: 1831-1841: The

Bu sahrâya misâfir geldi gitti asker-i Rûsî
Bu seng-i kûh-peyker yâdigâr olsun nişan kalsın
Vifâkı devleteynin böyle olsun sâbit ü muhkem
Lisân-ı dostânda dâsitânı bir zamân kalsın³⁸

Hamdi Efendi bu kıtayı kendine mahsus ve münasip bir edâ-yı vakurâne ile okur. Daha sonra Umur'a gelince kayık rahatça yol alabileceği lodos rüzgârına kavuşmuştur. Kürekler indirilerek kayığın direği dikilir ve yelkenin floğu ayıbacığı edilerek fora edilir. Kuvvetlice bir pupa ile ve bir istimbot süratiyle yol almaya başlanır.

Servi Burnu'dan geçilirken deniz seviyesine yakın, yüzlerce geminin parçalanmasına sebep olan "Kel Mahmud" adı verilen kayanın kıyısından geçilir. Adeta kayıkları helak etmek için denizin altında saklanmış "mahlûk-ı acîb" gibi görünen bu kayanın müthiş karartısı yazarın tüylerini ürpertecek kadar korkunçtur. Oradan Süt-lüce ve Macar Burnu'nu takiben yol alınır. Burada dikkati çeken ise koskocaman dağların insanlar elinde kireç ocakları sayesinde "delik deşik" edildikleridir. Bir zaman sonra bu büyük dağların, tepeliklerin "enkaz-ı cebel" haline gelmesinden endişe edilir. Nitekim yazar, o gün için İstanbul ve Galata rıhtımında yerlere döşenmiş olan taşların da böyle dağlardan getirildiklerini hatırlatır.

Bir süre sonra Anadolu Kavağını seyredecek konuma gelir. Burada Rusya'nın Karadeniz Gönüllü Donanması'na mensup üç direkli, üç bacalı cesim bir vapur durmuş, hareket etmek üzere hazır bekliyordur. İçinde birçok Rus muhacirleri vardı. Daha sonra karşılarına Yoros Kalesi çıkar. Hâlâ heybet ve metanetini muhafaza etmekte bulunan bu devr-i atik yadigârı da seyredilir. Doğu Roma

.....

Expansionist Policy of Mehmed Ali Paşa in Syria and Asia Minor and The Reaction of The Sublime Porte" (ed. Halil İncelik, Nejat Göyünç, Kemal Beydilli), İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, Resim, nr. 7-8; Kemal Beydilli, "Hünkâr İskelesi Antlaşması", (DİA), s. 489

38 Son mısra kimi kaynaklarda "Lisân-ı dostânda destanı çok zamân kalsın" şeklindedir. bkz. Muhammed H. Kutluoğlu, *The Egyptian Question*, Resim, nr. 8; Kemal Beydilli, "Hünkâr İskelesi Antlaşması", DİA, XVIII, 490.

İmparatorluğu zamanında bu kalenin Cenevizlilerin elinde bulunduğu ve Karadeniz'deki pek çok ticaret merkezlerinden birisinin de Yoros Mevkii olduğu kaydedilir. Hatta Cenevizlilerin Rumlardan ve ansızın yapılacak baskınlardan korunmak için sahilin emin bir noktasına kadar yer altından bir de yol yaptıkları, bu yolun hâlâ var olduğu bilgisi aktarılır.

Akşama doğru Anadolufeneri'nin sol tarafında bulunan kumluk, küçük limana gelinmiştir. Limana yanaşılarak sahile çıkılır. Bu arada havanın bozulma, yağmur yağma ihtimaline karşı, Yaver Efendi vasıtasıyla arife gününden ağır ve taşınması zor olacak eşyalar Arabacı Mehmet Efendi ile Beykoz'dan Fener'e gönderilmiştir. Eşyalar köyün imamı aracılığıyla tutulmuş olan haneye yerleştirilmiştir. Dolayısıyla kayıktakiler Fener'e geldikleri zaman Arabacı Mehmet kendilerini karşılamak için hazır beklemektedir. İlk akşam için Malik adında bir şahsın köy kahvesine bitişik, "en güzel, en dilara, en şairâne bir noktada" bulunan hanesi kiralanmıştır. Fener'de tutulan bu ev, aynalı, konsollu, çifte lambalı, camları beyaz hassa perdeli, tavanları yüksek, duvarları temiz badanalı ve iki katlı bir yerdir. Ev, çorapla basmaktan imtina edilecek kadar temizdir. Kayıktaki eşyalar akşam kalınacak bu eve taşınır. Pencere önünde denize nazır yorgunluk kahveleri yudumlanırken Hamdi Efendi'nin küçük oğlu Süleyman Bey, tavandaki tahtalar arasında "bit" olduğunu fark eder. Diğer insanlar "Eee! Olabilir a, bir köşede bir tanecik kalmıştır" mülahazasında olsalar da hepsinin gözleri tavandadır. Daha sonra tahta aralarından, pencere kenarlarından üçüncüsü, dördüncüsü, beşincisi sökün etmeye başlayınca bütün eşyaları bitle doldurmamak için oradan ayrılır. Fener'de içinde bit dolu köşkte kalmak yerine, geceyi kayıkta geçirmeyi tercih ederler.³⁹

Kayığın başından sonuna bir tente çekilerek, rüzgârdan, soğuktan korunduğu gibi geceleyin sivrisineklerin rahatsız etmesi de engellenmiş olur. Tentenin altına asılan fenerle de içerisi aydınlatılır,

.....

39 *Sayyadâne Bir Cevelan*'da da Tavşancıl'a yakın Çerkeşli Köyü'nde seyyahların gece konakladıkları köy evinde pireler vardır. Hatta seyyahlar altlarına serdikleri kilim pirelerle dolu olduğu için oradan ayrılıp Kartal'a geldiklerinde o kilim üzerinde pireden uyuyamazlar (Ahmet Midhat Efendi, *Sayyadâne Bir Cevelan*, s. 229-230).

adeta bir odadaymış gibi rahat edilir. Bu koy, Karadeniz'in hemen yakınında lodos için en korunaklı yerlerden birisidir. Küçük bir koy olduğu için ancak küçük kayıkların sığabileceği kadar geniş, sahili baştanbaşa ince bir kum tabakasıyla örtülmüştür. Üst taraflarından yeşil bayırlar uzanır. Sağ tarafını Anadolu Feneri'nin burnu kapatırken, sol tarafta sert, yalçın kayalar etrafı çevirir. Ön tarafta ise, Karadeniz'in Rumeli istikametine doğru açık mai bir deniz uzanır. Gece, Fener kıyısında, dalga sesleri arasında seyyahlar uykuya dalar-ken yanlarında getirdikleri Piriş ve Diya adındaki köpekleri bekçilik etmek üzere ayaktadırlar.

Cevelanın İkinci Günü ve Yunusçu Baba

Fener koyunda rahat ve sıcak bir geceden sonra, sabahın ağaran ışıklarıyla uyanan seyyahların ilk işi kahvaltı hazırlamaktır. Köye sütler ısmarlanır, çay ve kahve pişirmek için ateş yakılır. Bu arada Halit Eyüp ile Hamdi Efendi'nin iki oğlu köpeklerini de alarak ava çıkarlar. Kısa süren bu av seferinden de eli boş dönülür. Kumluğun üzerine yayılmış olan seccadeler üzerinde kahvaltı yapılır. Bu arada Beykoz'dan Hamdi Efendi'yi tanıyan ve onların Fener'e doğru seyahate çıktığını duyan Liman Dairesi memurlarından Hacı Salih Kaptan onları ziyarete gelir. Hacı Salih Bey, aslında gece tahtakurlarından köyde uyuyamayıp kayığa döndüklerini duyunca gece yarısı onları ziyaret etmek istemiş ancak, seyyahların köpeklerinin şiddetli savletlerine duçar olmuş ve ziyareti gerçekleştirememiştir.

Seyahatname'de aktarılan hatıralardan birisi de, yazarın önceden hikâyesini dinlediği Yunusçu Baba'yla karşılaşmasıdır. Yazarın Midhat Efendi'yle müzakerelerde bulunduğu, bu vesileyle onun *Ahmet Metin ve Şirzat* romanını okuduğu anlaşılmaktadır.⁴⁰ Eserine

.....

⁴⁰ *Ahmet Metin ve Şirzat* romanında, romanın kahramanı Ahmet Metin, Avrupa'da gördüğü spor babında avcılığa heves ederek İstanbul'a gelince ilk işi Karadeniz'e yunus avcılığına çıkmak olur. Birkaç Lazla beraber Karadeniz'e çıkarak bir buçuk ay kadar yunus avcılığı yapar. Hatta bu seyahatini Fransızca kaleme alarak Avrupa gazetelerinde yayımlar, Avrupa'dan tebrikler alır (Ahmet Midhat Efendi, *Ahmet Metin Şirzat yahut Roman İçinde Roman*, İstanbul: Tercüman-ı Hakikat Matbaası, 1309/1892, s. 38-39).

yazdığı ara başlıktaki “Yunusçu Baba ve Yunus Avcılığı” onun eserine de bir göndermedir. “Yunusçu Baba!.. Bu namı bundan epeyce vakitler evvel de işitmiş idim. İşte bu seferde Baba’nın kendisini gördük, kendisiyle görüştük.” Ahmet Midhat Efendi üslubunu burada da görmek mümkündür. Yazar Yunusçu Baba’yı tanıtırken: “Hani kayıkta beytütete karar verip de eşyamızı yerleştirmekte bulunduğumuz sırada abdest alırken gördüğümüzü ve sonra da odasına davet edildiğimizi beyan ettiğim ihtiyar, dinç adam yok mu? İşte o, bizim meşhur Yunusçu Baba imiş”⁴¹ ifadelerine yer verir.

Seyyahlar Anadolufeneri’nden Riva’ya doğru yola çıkarken daha sonra kendilerine katılacak olan Said Efendi için bir tezkire yazarak muhtara bırakırlar. Yazar fener önünden geçerken tıpkı kayınpederi Ahmet Midhat Efendi gibi Fener konusunda ansiklopedik bilgiler verir. Fransızcada fenere ne denildiği, ilk fenerin İskenderiye Feneri olduğu, onun da M.Ö. 285-247’lere kadar dayandığı, fenerin 150 metre yüksekliğinde olduğu, her gece tepesinde bol miktarda odun yakıldığı, ateşin alevinin yüz mil uzaktaki gemilere rehberlik ettiğinden bahsedilir. Hatta fenerleri üçe ayırır ki birinci derecede olanlar on dört fersah-ı bahri yani altmış kilometre uzaklara kadar neş-i ziya ederler, gemilere rehberlik ederler. İkinci derecede bulunanlar kayaları, havzaları, limanları gösterirler. Üçüncü derecede bulunanlar ise geçitleri, boğazları, nehirlerin denize karıştığı yerleri, liman girişlerini gösterirler. Her sınıfa mensup olan fenerlerin kendilerine mahsus renk ve ışıkları vardır. On dokuzuncu yüz yılda ise elektriğin kullanılmaya başlanmasıyla fenerlerin ışık sistemi de değişmiştir.

Can Kurtaranlar

Karadeniz’e doğru sahil boyu yol alırken bu kez Kabakoz Köyü önlerine gelinir. Buralarda cankurtaran daireleri görülmeye başlanır. Bu kez Hamdi Bey konuyla ilgili bilgiler verir. Sis ve fırtına sebebiyle vuku bulan deniz kazalarının önünü almak, kazaya uğrayan gemilerdeki canları kurtarmak için tesis edilmiş bir idaredir. Karadeniz’in uzak bir noktasından gelirken Boğaz sekiz on millik mesafeden asla fark olunamayacak durumdadır. Karadeniz’e doğru açıldıkça Boğaz

41 *Kayıkla Bir Cevelan*, s. 45-47.

gittikçe daralır, darala darala bir şerit şeklini alır ve en nihayet daha ziyade uzaklaştıkça bütün bütün kaybolur gider. Dağlar büyüklüğünde dalgalar oluşturan şiddetli bir karayel, gündoğusu veya poyrazla Karadeniz'den Boğaz'a doğru gelmekte olan bir gemi, uzak mesafeden konumunu iyi ayarlayamayıp biraz aşağıya veyahut bir miktar yukarıya doğru gelecek olursa, büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalır. Çünkü böyle havalarda o yüksek büyük dalgalar sahillere şiddetle çarpar. Sular sahillere doğru kuvvetli bir akıntı ile gider. Sahiller boydan boya sert, dişli kayalarla çevrili olduğu için buraya düşen bir gemi için sağlam kalmak ihtimali yoktur.

İlkin Londra'da teşekkül ettiği belirtilen bu kurumların benzerinin hükümet-i seniyyenin de müsaadesi ile liman idaresine tabi olmak üzere Cankurtaranlar İdaresi tesis edilmiştir.

Yon Burnu'nu geçtikten sonra enginleşen kumlu sahiller üzerinde birkaç geminin enkaz-ı metrukesi görünür. Daha ileride "Soğan Adası" önünde yarısı suya gömülmüş büyük bir vapurun henüz su altına inmeyen kazanı fark edilir. Bir süre sonra Riva deresinin önlerine gelinir. Burası gayet maharet ve ihtiyat ile geçilecek bir noktadır. Çünkü etraf bütün kumluktur. Kayıkların geçmesi için kazıklar çakılarak ince bir yol çizilmiştir. Bölgeyi iyi bilen kayıkçılar Prosperin ile Peti'nin hünerleriyle buradan kolayca geçilir ve az ilerdeki Riva Köyü'ne ulaşılır.

Riva mı, İrva mı?

Halit Eyüp, Türkler arasında İrva, Rumlar arasında ise Riva⁴² olarak adlandırılan bu derede eskiden yedi sekiz saat yol alınabilirken sonradan temizlenmeye temizlenmeye ancak üç saatlik mesafedeki Bozahane Köyüne kadar gidilebildiğini aktarır. Riva kelimesinin

.....

42 İstanbul'dan Karadeniz'e yapılan en eski seyahat metinlerinden birisini kaleme alan Flavius Arrianus(86-180) Riva Deresi'nden ve kelimenin etimolojisinden bahseder. Eserinde, "Tapınaktan yelken açınca sağ tarafta Rhebas Irmağı olup..." denmektedir. Riva kelimesinin Eski Yunanca'da "Rhebas, Rheba, Rebas" şeklinde geçtiği kaydedilmektedir (Flavius Arrianus, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati, Arriani Periplus Ponti Euxini*, çev. Murat Arslan, Odin Yay., İstanbul, s. 25, 94).

Arapça ve Rumca kökenleriyle ilgili anlamlar veren yazar, “Artık siz hangisini beğenir iseniz onu tercih ediniz.”⁴³ diyerek Arapça’dan mı Rumca’dan mı geldiği noktasında okuyucuyu serbest bırakır.

Yazar, Riva Nehri’ni, okuyucunun gözünde canlandırmak için, Kağıthane Deresi’yle mukayese eder. Kağıthane’nin güzelliğinin Riva’nın yanında hiç kaldığından bahseder. Riva’nın en dar yerinin Kağıthane’nin iki üç misli daha geniş olduğunu, derinliğini tarif ederken de “on metrelik, üç çifte balıkçı kayığının yelken açarak enine boyuna seyr ü sefer etmekte olduğunu söylemek kâfi”dir der. Nehir kıvrım kıvrım ilerlediği için karşıya doğru bakınca nehrin ilerisi “büyük ağaçlarla nihayetlenmiş” zannedilir. Yol üzerinde Göllü Köyü geçilir ve oraya yakın Bozahane’ye ulaşılır. Halit Eyüp, etimoloji bilgisi vermeyi de ihmal etmez. Köylüler bu köye Bozhane yahut Bozahane deseler de ikisi de doğru değildir. Köyün asıl adı, vaktiyle bu arazinin boz ve hâlî (boş) olmasından Bozhalı olmuştur.

Köye ve Köy Âdetlerine Dair

Bozahane Köyü’ne gelen seyyahların burada ilk dikkatini çeken şey, “karı kızan, çoluk çocuk, genç ihtiyar” bütün köylünün gruplar halinde ırmağın karşı tarafında bulunan Öğümce Köyü’ne botlarla geçmeleridir. Bu geçişlerin düğün, güreş ya da bayramlaşma vesilesiyle olabileceği tahminleri yapılsa da gerçek köylülerin dilinden anlaşılır. Aslında Riva ırmağının her iki yakasında bulunan köyler arasında “mine’l-kadim” bir bayramlaşma âdeti vardır. Bu, Bozahane, Öğümce ve Göllü köyleri arasında bayramlarda sırayla tertip edilen bir ziyafet âdetidir. Eskiden beri yaşayıp gelen bu âdette her bayramın ilk günü Bozahane Köyü’nde bir ziyafet tertip edilir, diğer köylüler davet edilir. İkinci gün, davet sırası Öğümce’de ve üçüncü gün Göllü Köyü’nde toplanılır. Köylülerin davetine Hamdi Efendi’nin oğulları İbrahim ve Süleyman’la, eserin müellifi (Halit Eyüp) de katılır. Yemekler “âlâ bir söğüş, nefis bir pilav, bir de leziz sütlaçtan” oluşmaktadır. Yemeğin sonunda hocaların yaptığı duaya bütün köylü hep birden “âmin” derler. Davete katılanların üçte birini sarıklı talebelerin oluşturması misafirlerin dikkatini çeker. Bu,

.....

⁴³ *Kayıkla Bir Cevalan*, s. 64, 65.

köylerde okumuş insanların çokluğuna hamlederlerken, daha sonra bu talebelerin bayram vesilesiyle köylere geldikleri, yardım topladıkları anlaşılır. Yazar dikkatli bir gözle talebelerin sayılarını da kaydeder. Bu şekilde gelen elli iki talebe vardır ve toplanan yardım miktarı da "ancak bin altı yüz kuruşa baliğ olmuştur." Bir başka ilginç yön, köylülerin aktardığını göre, bu talebelerin başka köylere gitmemesidir.

Yazar, on dokuzuncu yüz yılın sonunda bu bölgedeki köylerde yaşayan nüfus sayısı ile beraber sosyolojik bilgiler de verir. Bozahane'de altmış, Ögümce'de otuz, Göllü'de yirmi kadar ev mevcuttur. Bozahane köyü harap evlerden, dar sokaklardan oluşmaktadır. Üç köyün yalnız Bozahane'de bir camisi ve yine üç köy ahalisine mahsus olmak üzere Bozahane'de dokuz kahvehane vardır. Üç köyün tamamı Müslüman iken, sadece bakkalları Hıristiyandır. Köylülerin temel geçim kaynağı odunculuk ve kömürcülüktür. Ziraatle meşgul olanların sayısı ise azdır. Köydeki sosyal hayatın en canlı mekânı kahvehanelerdir. Kahvede köylülerle sohbet dâlan seyyahlar köy hayatı, köylerin sorunları hakkında ilk elden bilgi alırlar. Örneğin eserin kaleme alındığı 1901 yılından bir yıl öncesine kadar Bozahane Köyü'nde içme suyu yoktur. Riva Deresi'nin suyu içilemeyecek kadar acı ve yemekte, çamaşırda kullanılamayacak kadar bulanık olduğu için hayır hasenat sahibi Beykozlu Recep Efendi köylülerin su derdine çare olmak ister. İki saatlik mesafedeki dağlardan kaynak sularını künkler döşeterek köyün içine kadar getirtip köyün kalabalık ve yüksek mevkinde de su deposu ve musluklar yaptırarak köylünün bol bol suyu kullanmasını sağlamak ister. Ancak köylüler, kuyulara rağbet azalacağı için karşı çıktıkları gibi, parasız da çalışmayacaklarını söylerler. Deponun, suyun kolay dağılabileceği yüksek mevkiye değil, daha düz bir yere yapılmasını uygun bulurlar. Ancak bu kez de suyun etrafa dağıtımını düzgün şekilde yapılamaz.

Halit Eyüp'ün köylülerden dinlediği ve sükût-ı hayale uğradığı ikinci şey ise bu hayır sahibine, İstanbul Beykoz'dan su için taşıdığı künkleri kayıklardan sahile çıkarılması ve oradan su yollarına taşınmasında köylülerin hiç yardım etmemesi, hatta çalışmak için "Yok biz beşer kuruluş gündelik ile çalışmayız onar kuruştan bir para aşağıya işleyemeyiz! Hesabınıza elverir ise böyle işleriz..." diye sebepler ileri sürmeleridir. Hayır sahibi, köylülerin istediği ücreti vererek künkleri

döşetmiş, yolları yaptırmış, suyu köyün içine kadar getirmiştir. Köylülerin hayat anlayışını yansıtmaması bakımından bir başka olay da şudur: Bozahane ile Öğümce köyü arasında Riva Deresi vardır. Cami, bakkal dükkânları ve özellikle kahveler Bozahane’de bulunduğu için Öğümcelilerin hemen her gün bu köye geçmek mecburiyetleri vardır. Demek ki her iki taraf aradaki nehri hemen her gün geçmek ihtiyacındadır. Bunun için iki köy arasında nehir üzerinde bir bot çalışmaktadır. Hayrat sahibi Hacı Mustafa Bey, bu iki köy arasında bir köprü yaptırarak bu soruna çözüm getirmek ister. Köyün ileri gelenleri kendi aralarında toplanarak müzakerede bulunurlar, ancak bot sahibi işsiz kalacağı için köprü yapımına da karşı çıkarlar.

Bozahane Köyü’nde İki Gece

İkinci akşam Bozahane Köyü’nde kalınması kararlaştırılır. Akşam yemeği için köyden tavuk ve horoz alınarak ateşe konulur. Kayıkçılar Prosperin ve Peti, Hamdi Efendi’nin oğulları İbrahim ve Süleyman Beylerle beraber Halit Eyüp balık avına çıkarlar. Köylülerin aktardığını göre dereye büyük yayın balıkları varmış. Ancak avcılar bir iki küçük balıkla dönerler. Bu arada tencereye konulan tavuk ve horozun pişmesine bakan olmadığı için saatler geçmesine rağmen pişmemiştir. Tavukların bayat olduğu konuşulurken ateşin yanmadığı fark edilince İncili Çavuş ya da Nasreddin Hoca’ya atfedilen bir hikâyeye nakledilir. İddia üzerine soğuk kış gecesinde Keşiş Dağı’na çıkan İncili, sağ salim dönünce, arkadaşları onun “Keşiş Dağı’nda iken İstanbul’daki minarelerin kandilindeki ziya”dan ısındığını söyleyerek davayı kaybettiği söylerler. Haklılığını kabul ettiremeyen İncili de onları ziyafete davet ettiği zaman, pilav kazanının altına bir mum yakarak saatlerce onun pişmesini bekleyerek onlara güzel bir ders verir. Yazar, “işte bizim tavuk ve horoz pişirmemiz de tıpkı buna benzemişti” demeyi ihmal etmez.

Seyahatin anlatılan fıkralar ve hikâyelerle zenginleştiği görülür. Hamdi Efendi koyun yerine sığanın kesildiği ve yenildiği bir sarhoş hikâyesi anlatırken Halit Eyüp kurbağa yahnisi fıkrasını anlatır.

Gecenin yarısına doğru da ilk günkü gibi kayıkta tente altında uykuya yatılır.

Cevelanın Üçüncü Günü

Üçüncü gün kahvaltıdan sonra ilk iş seyahate katılacak olan Hoca Kâzım ve Said Efendiler'i karşılamak üzere Fener'e doğru yola çıkılır. Riva Deresi'nin başına geldiklerinde iki köylünün bellerine kadar suya girip önlerinde saban ve bir çift öküzle orayı sürmekte olduklarını görürler. Buranın sürülmesinin sebebi Riva Deresi'nin akıntı ve dalgalardan dolayı kumlarla kapanmasını engellemektir. Nehrin girişi kapanacak duruma gelince iki köylü iki manda ile buraya girerler, toplanan kumları mandalara bağlı bir çeşit tarakla atarlarmış. Öğle sıralarında Fener'de Hoca Kâzım ve Said Efendilerle buluşulur. Öğle yemeğinden sonra iki buçuk günlük seyahat izlenimleri anlatılınca Said ve Kazım Efendiler de Bozahane Köyü'ne doğru seyahat etmek ve üçüncü geceyi de orada geçirmek isterler. Ancak ortalığı kaplayan sis seyyahları endişeye sevk eder:

Evet, o sis ki dağ gibi dalgalardan, boralardan, fırtınalardan, ummanlardan, gecelerden korkmayan koskoca sefineler bile onun dehşetinden ürüyor, kalın düdüklerini öttürerek inliyor... Hatta yukarıda tasvir ettiğimiz veçhile Karadeniz bile onun altında boğuluyor, eziliyor, susuyor...⁴⁴

Bu sis altında ne yapılması gerektiği düşünülürken bir süre sonra sis perdesi ortadan kalkınca Riva'ya doğru yol alınır. Kabakoz'a uğranılması düşünülmeden yola devam edilir. Soğan Adası önlerinde batmış gemilerin kalıntıları bir kez daha seyredilir.

Üçüncü günü tekrar Bozahane'ye gelince tüm eşyalar boşaltılarak kayık temizlenir. Bir taraftan da ateş yakılarak balıklar pişirilmeye başlanır. Seyahat süresince kayığın temizliğine büyük önem verilir. Kayığın ambarında ya da güvertesinde yemek yenilmez. Yemekler mutlaka karada yenilmelidir. Seyahatte iken birisi bir şey yemek isterse kayığın içine hiçbir kırıntı dökülmemek üzere ekmek küpeşteden denize doğru tutulup kırılmak suretiyle yenilmelidir. Kayıkla bir yerden başka bir yere sefer edildiği zaman, sonunda mutlaka kayıktaki bütün eşyalar ve kayık temizlenir.

.....

44 *Kayıkla Bir Cevelan*, s. 109.

Gece tentenin altında fener yakıldıktan sonra koyu sohbeta dalınır, Said Efendi'nin İstanbul'dan getirdiği gazeteler okunur. Birkaç gündür her şeyden uzak, başka bir âlemde yaşıyor havasında olan seyyahlar, gazeteler vasıtasıyla tekrar eski hayatı hatırlarlar.

Cevelanın Dördüncü Günü

Seyahatin dördüncü günü, geçen üç günün aksine hava bozmuştur. Kuvvetli lodos esmeye başlamış, kayıkçıların aktarmasına göre Riva deresinin girişi kumla kapanmıştır. Bunun üzerine dönüş planını değiştirerek Hamdi Efendi'nin teklifiyle kara yoluyla Beykoz'a dönmeye karar verilir. Bozahane'den Beykoz'a ne kadar zamanda yürüyerek ulaşılabileceği konusunda köylülerden fikir alınsa da verilen cevaplar farklıdır. Köylüler, iki, dört, altı saat alabileceği noktasında farklı cevaplar verirler. Kara yoluyla dönülmesi kararlaştırılınca hem kılavuzluk etmesi hem de lazım olan eşyaları taşıması için Salim Ağa adında bir beygirci kiralanır. Atın üzerine yağmurluklar, paltolar ve bir kısım yiyecek konur. Bozahane'den Beykoz'a yaya olarak yola çıkılır. Ancak mesafe gittikçe uzamaktadır. "Yürü bre yürü! Git bre git! Ne biteceği, ne tükeneceği, ne de Beykoz'un göze görüneceği vardı."

Beş, altı saat geçmesine rağmen ufukta Beykoz görünmemektedir. Sadece yolun daha erken biteceği tahmininde bulunan köylülerde değil kendilerinde de hata bulurlar.

Kabahatin çoğu da bizde. Bizim kaplumbağaya taş çıkartacak suretteki salına salına yürümümüzde idi. Bizim bu nazlı, nazenin reftarımız bir yolculuktan ziyade bir baylan beyin bahçede ellerini pantolonun ceplerine sokup da şibidik terlikler ile kırta kırta piyasa etmesine yahut olsa olsa yine bir nazlının kırda ve mesela Beykoz çayırında tenezzüh eylemesine benzerdi...⁴⁵

Bozahane'den çıktıktan sonra altı buçuk saat sonra Serdaroğlu Çiftliği'ne gelinir. Bir saat sonra Dereseği'ye, Karakulak Suyu'nun menba-ı mübareğini havi olan bu karyeye varılır. Köyün kahvesinde birer kahve, halis birer Karakulak suyu içtikten sonra yola

.....

⁴⁵ *Kayıkla Bir Cevalan*, s. 119.

revan olarak bu köyün yakınındaki Akbaba'ya ulaşılır. Ancak sekiz saatten fazla yol yüründüğü için buradan ötesini araba ile gitmeye karar verilir. Beykoz'dan gelen bir araba kiralanarak, Hamdi, Said ve Halit Eyüp Beyler yola çıkarlar. Diğer kalanlar da ikinci bir araba ile gelmek üzere orada kalırlar. Dokuz buçuk saatten sonra Hamdi Efendi'nin Beykoz'daki sahilhânesine ulaşılır.

O gün böylece dağları, dereleri, sahraları aşmak suretiyle vuku bulan seyahatimizin hatıratı hâlâ damağımdan çıkmamak ile beraber, doğrusu ya, bu sekiz dokuz saatlik yolculuğun tahmil ettiği acılar, ağrılar da elan yüreğimde duruyor. Hele zavallı tabancıklarım hâlâ mı hâlâ sızlıyor. Bu sefer tabanlara verdiğimiz zahmet vaktiyle mahalle mekteplerindeki falaka, değnek acılarından da baskın çıktı. Ah bu hamûl ayaklar! Her kabahat kafadan çıkar, beyinden gelir de cezayı böyle ayaklar görür... Atalardan kalma bir söz: 'Akılsız başın zahmetini taban çeker' meseli ne kadar doğrudur!⁴⁶

Sonuç

Bahar mevsiminde ve bir Kurban Bayramı'nda Beykoz'dan Riva ve çevresine yapılan dört günlük bir seyahatin kaleme alındığı eserde hem Osmanlı İstanbul'u hem de dil ve edebiyatımız hakkında zengin malzeme vardır. Beykozlu Hamdi Efendi ve iki oğlu, Kazım Efendi, eserin müellifi Yenişehirizâde Halit Eyüp ve sonradan geziye dahil olan Said Efendi ve kayıkçılarla beraber dokuz kişinin katıldığı bu gezi dört gün sürmüştür. Beykoz Anadolu Kavağı'ndan başlayan yolculukta ilk akşam Fener'de, daha sonraki iki gece ise Bozahane Köyü'nde kalınır. Bu seyahatname ile İstanbul'un Anadolu yakasını Beykoz'dan başlayarak Riva ve çevresine kadar yakından tanıma fırsatı bulmuş oluruz. Bunun yanı sıra, Fener, Riva'nın etimolojisi, Riva çevresinde yer alan Bozahane, Öğümce ve Göllü Köyleri ve köylüleri hakkında da bilgiler okuruz. Özellikle köylerde bayram günleri farklı kutlanır. Üç köy bayramın her bir günü sırayla birbirlerini davet ederek ziyafet verirler. Köyde hayat biraz da Bozahane'de bulunan kahvehaneler etrafında döner. Yaz aylarında işin yoğun olduğu birkaç ay dışında köyün erkekleri

.....

46 *Kayıkla Bir Cevalan*, s. 123.

genelde kahvehanelerdedir. Okuma yazmanın çok düşük olduğu köylerde köylüler çalışma konusunda da pek istekli değildirler. Bilgisizlik ve dar görüşlülük yüzünden köylerine getirilmesi istenen içme suyuna bile menfaatsiz yardım etmek istemezler. Aynı şekilde birkaç kişinin menfaati bozulacak düşüncesiyle Riva nehri üstünde kurulması düşünülen köprüye karşı çıkarlar. Köylerde bozulmayan en güzel haslet misafirperverliktir.

Ahmet Midhat Efendi'nin *Sayyadâne Bir Cevelan* eserine zeyl olarak kaleme alınan *Kayıkla Bir Cevelan*'daki yolculuk da tıpkı o eserde olduğu gibi dört gün sürer. Hatta Midhat Efendi, eserinde beraber yolculuk yaptığı arkadaşlarla sohbet ederken Riva Deresi'ne bile bir kere gittiğinden bahseder. *Kayıkla Bir Cevelan*'da Hamdi Efendi'nin iki oğlu hariç tutulursa Hamdi Efendi, Said Efendi, Kazım Efendi ve eserin müellifi Yenişehirizâde Halit Eyüp dört kişi varken *Sayyadâne Bir Cevelan*'da da isimlerin baş harfleri zikredilerek, İz..., Mf... , Na... ve müellifi Ahmet Midhat Efendi dört kişi geziye çıkmıştır.

Dil ve üslup olarak on dokuzuncu yüzyıl sonu Osmanlı Türkçesi'nin sade metinlerinden olan bu seyahatnamede Ahmet Midhat Efendi'nin üslubuna benzer bir üslup kullanılmıştır. Atasözleri ve halk deyimlerine de yer verilen eser, dilin zenginlikleri yansıtmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında İstanbul'un Beykoz'undan Riva ve köylerine yapılan seyahati anlatan *Kayıkla Bir Cevelan* bir seyahatnamenin ötesinde, dili, akıcı üslubu ve köy hayatına ait verdiği bilgiler nedeniyle incelenmeyi hak eden bir eserdir.